

mijernih izvedbi te broja repriza predstava, kao i popisi svih festivalskih gostovanja te dužnosnika koji su obnašali različite funkcije u upravnim tijelima skupine. Za čitatelja poput mene, koji zbog mladosti nije imao prilike uživo vidjeti neke od njegovih antologijskih predstava, ova knjiga zaista je neiscrpan izvor podataka i inspiracije te na kraju mogu samo izraziti nadu da će se na sličan pothvat odvažiti i neke od gorespomenutih, Leru srodnih, generacijskih kazališnih družina te na taj način pokušati otkinuti od zaborava sjećanja na najnestalniju od svih umjetnosti – kazališni čin.

Iva Gruić

ZNANJE ČOVJEKOVO O NJEMU SAMOM

Marijan Varjačić:

Lice nevidljivog

– *Prilozi teatrozofiji*

Društvo hrvatskih

književnika, Zagreb, 2013.

Mala knjižnica Društva hrvatskih književnika predstavlja nam zbirku eseja Marijana Varjačića koji tematiziraju odnos filozofije i kazališta. Filozofski koncepti, pristupi i teorije koriste se kako bi se važna teatarska pitanja, od govora do režije, od prijevoda do komunikacije između scene i gledališta (i mnoga druga) propitala uz pomoć aparata koje daje

filozofija. Posebna je pažnja posvećena glumi, kao ključnom teatarskom fenomenu, pa se autor praktički u svakom eseju, ponekad u manjoj a ponekad u većoj mjeri, bavi i glumcem i glumom.

U trinaest eseja koliko ih knjiga okuplja (a koji su svi osim posljednjega ranije objavljeni u stručnoj periodici) Varjačić ponekad svoj analitički pogled usmjerava uže, na djelo ili opus pojedinog autora, dok se u drugim slučajevima posvećuje najkrupnijim kazališnim obilježjima i/ili ključnim pitanjima teatra kao umjetnosti. U svakom slučaju, ma kako usko postavljena bila osnovna tema eseja, ona se uvijek proširuje u opće, dovodi u vezu s razumijevanjem funkcioniranja kazališnog medija.

Takvu namjeru autor i izravno iskazuje već i u podnaslovu koji daje svojoj knjizi *Prilozi teatrozofiji*. Kako „teatrozofija“ nije uvriježen termin, autor ga u predgovoru tumači kao složenicu između pojmova teatar i filozofija, određuje ga dakle kao filozofiju teatra, koju odmah zatim definira kao disciplinu koja se bavi „graničnim i temeljnim pitanjima kazališta i glume“.

Naslovni esej, *Lice nevidljivog*, bavi se teatrom Petera Brooka (od kojeg posuđuje i ovaj poetski inspirativan izraz), odnosno prije svega njegovom numinoznom dimenzijom. Da bi analizirao i objasnio djelovanje Brookova „posvećenog teatra“, Varjačić uporno priziva filozofske koncepte koji promišljaju i tumače odnos(e) vidljivog i nevidljivog, sve od Platonove teorije ideja, uključujući brojne odjeke i komentare koje je ona izazvala

kroz povijest. U eseju naslovljenom *Gigantomahia*, autor u Krležinim dramama traži odjeke Nietzscheove filozofije. Osobitu pažnju pritom posvećuje prvoj Krležinoj drami, *Legendi*, a nešto se manje bavi poznatijim naslovima, *Michelangelom Buonarrotijem* i *Kristoforom Kolumbom*.

Dva eseja bave se odjecima uglednih filozofskih imena u kazališnom promišljanju i njihovim odnosom prema suvremenosti. U tekstu *Gadamer i kazalište* autor sažeto prikazuje ključne Gadamerove pojmove povezane s kazalištem, kao što su interpretacija i tumačenje, oponašanje i prepoznavanje, itd. Navodeći ih i opisujući, on ih ujedno i interpretira i dovodi u vezu sa suvremenim razumijevanjima kazališta. Srodan je i esej *Put prema životu*, napisan uz 150. godišnjicu Bergsonova rođenja, u kojem se autor koncentriira na interpretaciju Bergsonovih ideja o tjelesnom i duhovnom, o slobodi i odbacivanju determinizma.

Gadamerova teorija temeljni je okvir pomoću kojega Varjačić kritički promišlja Gavellin doprinos razumijevanju kazališne igre. U eseju *Gledatelj kao sustvaraoc* tematizira se Gavellin pojam *Mitspiela*, odnosno *sui-gre/sustvaranja glumca i gledatelja* u svjetlu, kako podnaslov sam kaže, „novije filozofije umjetnosti“. Temeljito propitivanje glume nastavlja se u eseju *Prilog psihologiji glume*, gdje autor glumu određuje kao „istraživanje duše“, jer u glumi se „ponavlja iskonski identitet subjekta i objekta“. Eros u umjetničkom stvaranju, a osobito u glumačkom, tema je teksta pod naslovom *Što dakle, Diotimo?*,

koji započinje prikazom fragmenta iz Platonove *Gozbe* u kojem Sokrat razgovara s proročicom Diotimom, a proširuje se pitanjima koja iz tog teksta proizlaze: o ljubavi, istini, ljepoti i dobroti, o božanskom i ljudskom...

Pitanja erosa kao svojevrsan kontrapunkt nadopunjuju pitanja *ethosa* u eseju *Umjetnost i etos*. Polazeći od tvrdnje da su temeljna etička pitanja „ishodišna pitanja kazališta kao umjetnosti“, komentirajući ideje Platona, Hartmana, Kanta i drugih, Varjačić propituje uistinu ključne teme kao što su moral i kazalište, poučavanje kao jedna od funkcija kazališta, odnos estetskih i moralnih vrijednosti i slično.

U eseju o kazališnoj režiji (*Režija kao umjetnost*) autor promišlja što je to umjetničko u režiji, pa uz pomoć Kantova pojma estetičkih ideja, režiju kao umjetnost definira kao „moć prikazivanja estetičkih ideja“, pri čemu naglašava razlikovanje između redateljskih ideja i koncepcija: „koncepcija je plan ostvarivanja ideje. Redatelj koji koncepciju shvaća kao ideju obično nema nikakvu ideju. Zato imamo ‘općenite’ predstave, bez ikakve estetičke ideje.“

Na to se nadovezuje esej o kazališnoj kritici (*Oko kritike*), u kojem ponovno pripomaže ponajviše Kant, kao o sudu ukusa. „Ukus je moć i talent“, piše Varjačić, „jer se sud ukusa ne da odrediti prema pravilima ili propisima, niti ga može nadomjestiti znanje.“

Posebno mjesto u knjizi ima esej o „novom kajkavskom kazalištu“ (*Kazalište i jezik*) jer je autor bio važan

sudionik u njegovu razvoju devedesetih godina prošlog stoljeća u Varaždinu, kad je bio na čelu varaždinskog HNK-a. Tada su velik kazališni odjek imale kajkavizacije Tomislava Lipljina, pa je ovaj esej i posvećen uspomeni na njega. Varjačić u ovom eseju fenomen „novog kajkavskog kazališta“ višestruko kontekstualizira. Započinje povijesnim prikazom kajkavskog kazališta, od početaka u okvirima školskih kazališta i pojavljivanja na profesionalnoj sceni; opisuje zatim nestanak u doba Ilirizma i obnovu u 20. stoljeću, koja kulminira upravo u varaždinskom kazalištu krajem stoljeća. Nakon živog i detaljnog opisa, autor kreće u potragu za jezično-filozofijskim temeljem, pa razmatra različita razumijevanja jezika, pri čemu se ne zadržava samo na kajkavskom i primjerima iz tog kulturnog kruga, nego spominje i komentira i druge poznatije domaće primjere lokalizacija kroz prijevode.

Završni esej naslovljen *Glose*, jedini prvi puta tiskan u ovoj knjizi, posve se prikladno bavi jedinom temom koju autor neizostavno propituje u svakom eseju – glumom i funkcioniranju kao svojevrsni neizravni zaključak istraživanja prezentiranih ranije u knjizi. U završnoj misli Varjačić ovako piše: „Filozofija kazališta / teatrozofija, znanje o kazalištu i glumi, znanje je čovjekovo o njemu samom.“